

3. Бердяев Н. А. Дух и реальность. Основы богочеловеческой духовности. / Николай Александрович Бердяев. – Париж: YMCA-Press s.d., 1937. – 175 с.
4. Гартман Н. Этика / Николай Гартман; [пер. с нем. А. Б. Глаголева: под ред. Ю. С. едведева, Д. В. Скляднева]. – СПб.: Фонд Университет; Владимир Даль, 2002. – 712 с.
5. Головаха Е. И., Кроник А. А. Психологическое время личности. – К.: Наукова думка, 1984. – 209 с.
6. Здравомыслов А. Г. Потребности. Интересы. Ценности / А. Г. Здравомыслов – М.: Политиздат, 1986. – 222 с.
7. Кормакова В. Н. Проектирование жизненных стратегий как условие профессионально-личностного самоопределения старшеклассников [Электронный ресурс]. [Режим доступа]: //
8. http://www.jeducation.ru/1_2009/55.html
9. Резник Т.Е., Резник Ю.М. Жизненные стратегии личности [Электронный ресурс]. [Режим доступа]: //
10. http://ecsocman.hse.ru/data/381/829/1219/001_Reznik_100-105.pdf
11. Сербский Н. (Велимирович) Из окна темницы / Святитель Николай Сербский (перевод с сербского академика Сербской Академии наук и искусства И.,А. Чароты). – Минск: Изд-во Дмитрия Харченко. 2011. – 379 с.
12. Силуан Афонский [Электронный ресурс]. [Режим доступа]: // http://www.edgarcaysi.narod.ru/simeon_afonskiy.html
13. Тугаринов В.П. Избранные философские труды. / В.П Тугаринов . – Л.,1998. – 298 с.

УДК 37.013.74:-065.45

Валентин Тесленко,
м.Київ

РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ У СИСТЕМІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ США

В статтє осуществлєн анализ работы с одарєнными учащимися в американском школьном образовании, общая стратегия и главная цель их обучения и развития, создание современных педагогических условий повышения эффективности работы в этом направлении.

Ключевые слова: одаренность, одаренный ребенок, дифференциация, содержание и методы, организационные формы, творческие способности, индивидуальный подход.

The article presents the analysis of the work with gifted students at the American school education, the overall strategy and the main purpose of their learning and development, the creation of modern pedagogical conditions for increasing efficiency of a work in this direction.

Key words: giftedness, gifted child, differentiation, content and methods, organizational forms, creativity, individual approach.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства в умовах процесу демократизації та гуманізації системи освіти України актуальним є необхідність створення належних умов щодо максимального розкриття потенціальних можливостей кожної молодої людини, у тому числі й обдарованих дітей. Розв'язання проблеми системного та ефективного навчання обдарованої молоді стає сьогодні важливим напрямком модернізації вітчизняної загальної середньої освіти.

В українській педагогічній науці та практиці останнім часом активізувалася науково-дослідницька та експериментально-практична робота щодо розробки та апробації певних засобів виявлення обдарованих дітей, створення інноваційних програм сприяння розвитку їх здібностей. З цієї точки зору для вітчизняних дослідників та педагогів-практиків цікавим і корисним є педагогічний досвід розвитку цього напрямку у розвинених країнах світу, у тому числі Сполучених Штатах Америки.

На переконання американських учених обдаровані учні є потенціалом розвитку суспільства, які у майбутньому мають забезпечити високий рівень економічного та суспільного розвитку країни, її лідируючі позиції у світовому співтоваристві.

Від початку науково-практичних робіт у сфері навчання обдарованих дітей та до реального реформування сучасної школи американською науково-педагогічною спільнотою пройдено довгий та складний шлях пошуку та вдосконалення цього напрямку. Перші програми навчання дітей з особливими здібностями з'явилися у Сполучених Штатах ще у XIX столітті. У місті Сент-Луїс у 1862 році запроваджено прогресивні педагогічні підходи виявлення обдарованих дітей та їх прискореного навчання, а перша школа для обдарованих учнів була відкрита у 1901 році у місті Ворчестер (штат Массачусетс). Активна робота щодо пошуку шляхів розвитку обдарованих дітей здійснювалася у першій половині XX століття педагогами, психологами та науковцями у штатах Каліфорнія, Мічиган, Нью-Йорк, Нью-Джерсі, Пенсильванія тощо. Проте комплексна, науково обґрунтована система виявлення, підтримки та захисту обдарованих дітей у Сполучених Штатах Америки побудована у кінці 60-х, початку 70-х років минулого століття, що продовжує постійно оновлюватися й модернізуватися.

Першим ступенем підвищення наукової зацікавленості щодо розвитку обдарованих дітей можна вважати системні лонгитюдні дослідження, що проводилися у США у 70-х роках XX століття. Довготривалість та послідовність цих підходів дозволили науковцям виділити комплекс взаємопов'язаних проблем розвитку обдарованих учнів як особистісного, так і соціального характеру, встановити їх взаємозв'язок (Р. Ламсон), відстежити основні етапи самореалізації, досягнень та життєвої успішності цієї категорії дітей (Л. Термен). При тому встановлено відсутність явної залежності між проявом обдарованості на рівні школи та високими досягненнями у дорослому житті, що окрес-

лило проблему надійності основних інструментів виявлення дитячої обдарованості, у тому числі IQ.

Характерною особливістю другого ступеня розробки проблеми обдарованості в американській науці було поява різних відповідних теоретичних концепцій, серед яких популярною є концептуальна модель обдарованості відомого американського вченого Д. Рензуллі «Мала модель людського потенціалу». Спираючись на базові характеристики (мотивація, орієнтована на задачу, креативність та видатні здібності), ця модель показує, що потенціал обдарованості дитини може бути реалізованим при наявності якісних змін в організації, методиці та змісті навчально-виховного процесу. Основа наведеної концептуальної моделі присутня у подальших модифікованих варіантах теоретичних розробок Ф. Монкса (мультифакторна модель обдарованості), Д. Фельд'юсена (позитивна «Я-концепція»), А. Танненбаума, П. Торренса та інших.

На підставі концептуальних моделей в американському освітньому середовищі активно відбувається процес розробки цілей, принципів, змісту та методів освітньої діяльності на новому якісному рівні, пошуку ефективних шляхів розвитку обдарованих дітей. Нове бачення розв'язання проблем навчання обдарованих учнів викладено Л. Блумом у праці «Таксономія цілей навчання», що активізувало розробку нових прогресивних педагогічних моделей. М. Карне, Д. Рензуллі, Д. Сиск та інші вчені у дослідженнях розкрили принципи створення інноваційних програм для обдарованих дітей. Підкреслимо, що більш досконалою та вагомою у педагогічному середовищі США вважається модель Д. Рензуллі «Три види збагачення навчальної програми, де вперше обґрунтовано необхідність переходу від одно миттєвої ідентифікації обдарованих до розвитку та вивчення їх потенціалу у процесі реалізації спеціальних програм, оскільки інтенсифікація звичайного шкільного навчального матеріалу не може забезпечити розвиток їх потенціалу. Тобто відбулося поєднання лонгитюдних досліджень, теоретичної моделі обдарованості та на її основі, розроблена педагогічна концепція навчання та розвитку обдарованих учнів.

Необхідно підкреслити, що протягом останніх десятиліть у Сполучених Штатах Америки створена відповідна теоретична база, де оптимально поєднуються наукові знання та практичний досвід відповідної роботи з обдарованими дітьми.

Високопрофесійна розробка та впровадження американськими вченими та педагогами інноваційних комплексів (пакетів) методів діагностики видатних здібностей (різні види тестування, спостереження вчителів та батьків, використання шкал та опитувальників, систематизація та врахування критеріїв обдарованості, аналіз відповідної інформації щодо результатів діяльності дітей тощо) зумовлює ефективність комплексного підходу щодо виявлення обдарованих учнів та забезпечує американській світове лідерство у цьому напрямку.

Науковцями та педагогами розроблено велику кількість різноманітних спеціальних навчальних програм, у тому числі й індивідуального характеру, спрямованих на розвиток творчості, креативності, здібностей до науково-дослідницької діяльності, самоосвіти,

практичної спрямованості знань, вміння використовувати їх у нестандартних умовах, заохочування до висування нових ідей тощо.

Американські підходи щодо роботи з обдарованими дітьми, в рамках середньої освіти, на сьогодні відрізняється масштабністю та розмаїттям принципів та форм організації навчання, налагодженим стимулюванням цієї категорії дітей. Про це свідчить створення спеціалізованих шкіл та класів для обдарованих учнів, літніх шкіл та курсів при університетах, спеціальних відділень і потоків з курсами інтенсивного, розширеного та збагаченого навчання у звичайних школах. Системним та ефективним є проведення спеціальних занять за різнорівневими «просунутими» програмами. Функціонує ефективна система цілеспрямованих семінарів і конференцій, комплексного стимулювання та надання відповідних пільг обдарованим учням для подальшої освіти.

Загальна стратегія навчання та розвитку обдарованих учнів у американській середній школі реалізується у наступних напрямках: прискорення, збагачення та міждисциплінарне навчання.

Прискорення темпу навчання передбачає у США певні варіанти умовної акселерації – вступ до школи раніше загальноприйнятого віку, дотерміновий перехід через клас, формування шкіл і класів з прискореним навчанням, акселерація з окремих предметів або з груп предметів, попереднє вивчення окремих курсів університетів тощо.

Збагачення (інтенсифікація) характерне включенням до навчальних інтенсифікованих програм додаткового навчального матеріалу, що не входить до шкільних програм. У схемі горизонтального збагачення знання учнів розширюються за рахунок додаткового матеріалу, запровадження нових навчальних тем, предметів за вибором тощо, а при вертикальному збагаченні – поглиблення знань учнів зумовлюють завдання складного характеру, творчі самостійні роботи, певні дослідження (на більш високому навчальному рівні).

Суть міждисциплінарного навчання, у цьому випадку полягає, у забезпеченні учнів можливістю налагоджувати певні зв'язки всередині передбачуваної системи знань за допомогою відповідної концентрації на головних ідеях та ключових питаннях.

Зауважимо, що *головна мета навчання та розвитку обдарованих учнів в американській школі*, полягає у створенні відповідного освітнього середовища, що оптимально сприятиме їх розвитку при збереженні єдності з іншими учнями та учнівським колективом, реалізується за рахунок модернізації *змісту навчання*, використання оптимальних *форм та інноваційних методів* навчання.

Для врахування у практичній роботі шкіл американською Асоціацією навчання обдарованих дітей визначено специфічні характеристики обдарованих дітей, які класифіковано у наступні групи:

а) швидкість засвоєння навчального матеріалу, що потребує застосування форм і методів, так званого, «гнучкого темпу» («групування» за навичками, «ущільнення» програми, екстернат тощо);

б) глибина вивчення навчального матеріалу, що потребує включення до програми нестандартних форм навчання (незалежне дослідження, оригінальне вивчення, наставництво, участь у спільних з вищим начальним закладом спеціальних програмах тощо);

в) випереджальні (унікальні) інтереси учнів цієї категорії, що потребують включення до програми додаткових форм навчання: спецкурси, групи за інтересами, клуби, наукові та художні ярмарки, інтернатура тощо.

Відповідно, педагогічні та учнівські колективи мають розв'язувати складні взаємопов'язані задачі:

- перша – забезпечити оптимальність та доступність відповідних навчальних програм і навчальних планів для обдарованих дітей, які б максимально відповідали їх потребам, налагодивши при цьому систему відслідкування та корекції досягнень дітей протягом курсу навчання;

- друга – ефективно використати надані школою можливості, беручи при цьому на себе відповідальність за навчання.

Зауважимо, що основною умовою ефективного навчання та розвитку обдарованих дітей на рівні загальної середньої освіти виступає диференціація відповідного процесу навчання, що послідовно досліджувалася та розвивалася протягом останніх десятиліть у США за трьома основними напрямками:

1. Диференціація змісту навчання.

2. Диференціація форм та методів навчання.

3. Диференціація вимог до реальних результатів та досягнень обдарованих учнів у площині власних здібностей та інтересів.

Ученим Д. Рензуллі систематизовано різні дослідження цієї проблеми та визначено задачі відповідних складових процесу диференціації навчання:

а) *зміст* – поглиблення змісту навчальних програм за чіткою організацію та систематизацію основних відповідних концепцій;

б) *форми та методи* – використання матеріалів та стратегій навчання для стимулювання мотивації до навчання;

в) *продукти/продукція діяльності учнів* – посилення когнітивного елементу та надання максимальних можливостей для самореалізації учнів;

г) *організація класу* – використання різних методів групування учнів у класі, оптимальне використання відповідного обладнання;

д) *учитель* – майстерне використання методів обміну з учнями особистим досвідом, знаннями, інтересами, натхненням, хобі у межах питань, передбачених програмою.

При цьому американські вчителі у практичній реалізації означених задач стикаються зі складнощами, пов'язаними з гнучким навчальним планом та шкільним розписом навчальних занять, обмеженістю у часі тощо.

Тому зусилля науки та педагогічної практики сьогодні спрямовані на пошук максимально сприятливих умов навчання обдарованих учнів за рахунок впровадження оптимальних та ефективних шляхів диференціації змісту, форм організації навчального

процесу, методів навчання та оцінювання учнів. Важливим при цьому є диференціація та роль вчителя у рамках означеної проблеми.

Розглянемо більш детально *диференціацію змісту, форм та методів навчання обдарованих учнів* у сучасній американській системі середньої освіти.

1. Диференціація змісту.

Зміст освіти в американській середній школі останнім часом стає об'єктом інновацій та реформ, оскільки педагогічна думка визнає таку школу головним стартовим майданчиком у системі неперервної освіти, де закладаються базові життєві компетентності, необхідні для подальшого навчання та успішної самореалізації.

Концептуальний підхід покладено в основу диференціації змісту навчального матеріалу, оскільки на переконання американських учених він акцентує увагу учнів на розуміння відповідного матеріалу, дозволяє відійти від механічного запам'ятовування окремих його фрагментів та потребує від учителя використання різних інноваційних методів навчання у межах шкільної програми.

Провідні американські дослідники відстоюють позицію, що програма має виступати сполучною ланкою між концепціями та сферами знань, відкривати шляхи до нових знань. Ученими С. Бергером, Д. Рензуллі, К. Томлінсоном визначено декілька засобів диференціації змісту навчання для обдарованих дітей. Це такі завдання, що:

- оптимально враховують інтереси дітей;
- враховують різні стилі навчання;
- побудовані з урахуванням підготовленості учнів.

Виходячи з розуміння, що обдаровані діти мають суттєві відмінності від звичайних і, потребують системного індивідуального навчання, американський учений К. Купер виокремив основні принципи відмінності програм для обдарованих у порівнянні із звичайними:

1) знання – високоспеціалізовані, пов'язані з проблемами реального світу і мають інтерес для кожного учня;

2) учень самостійно продукує знання, ніж споживає їх;

3) учитель має бути одночасно *менеджером*, допомагаючи учню у пошуках необхідних джерел та ресурсів; *керівником*, який ставить складні питання і допомагає відкривати нові знання нетрадиційними засобами; *брокером*, який сприяє учням у пошуках високоспеціалізованої аудиторії, що поділяє його інтерес і рівень знань з певної теми;

4) творчість справжня, а не умоглядна, не пов'язана з реальним світом.

Спираючись на розробки американських науковців та практиків з цієї проблематики, Комітетом з навчальних програм провідного Інституту Навчання США розроблено основні принципи диференціації програм, що відображають особливості роботи з обдарованими учнями в американській системі середньої освіти:

- зміст навчальних програм має зосереджуватися на комплексному та глибокому вивченні основних ідей, проблем і тем;

- спрямованість навчальної програми для обдарованих учнів має забезпечувати використання навичок продуктивного мислення, що надасть можливість дітям переосмислити наявні знання та генерувати нові;
- навчальна програма для обдарованих учнів має надавати можливість досліджувати потоки інформації, що постійно змінюються;
- програма має сприяти підбору та використанню відповідних ресурсів для ефективного навчання;
- навчальна програма має сприяти самоврядуванню навчальним процесом з боку учнів та їх саморозвитку;
- програма має забезпечити розвиток розуміння власного внутрішнього світу, а також природних міжособистісних та соціальних відносин, значущості захисту природи, розмаїття культурних традицій;
- оцінка навчальної програми для обдарованих учнів має здійснюватися у відповідності зі встановленими принципами, враховуючи рівень мислення, здібностей до творчості, перевагу при їх виконанні, результати діяльності.

У відповідності до вимог реформування сучасної програми середньої школи США передбачено структурування змісту освіти за декількома рівнями здібностей, що знайшло відображення у розробці «рівнів навчання». Такий підхід надає можливість таким учням у віці обов'язкового навчання (7-16 років) засвоювати матеріал на одному з 10 рівнів, при цьому рівнева диференціація доповнюється профільною, що створює відповідні умови для ефективного навчання.

У практичній діяльності вчителями середніх шкіл США напрацьовано досвід щодо ефективного використання можливостей змін змісту навчання, спрямованих на розвиток обдарованих учнів за допомогою прискорення темпу навчання, ущільнення навчального матеріалу, наповнення змісту темами, що потребують міждисциплінарного підходу, завданнями науково-дослідницького й самоосвітнього характеру тощо.

Американські дослідники дійшли висновку, що для обдарованих учнів корисними є спеціальні розвивальні навчальні програми, зміст яких суттєво відрізняється від загальноприйнятих і суперечить їм.

2. Диференціація форм організації навчання обдарованих учнів.

В американській системі освіти накопичено досвід реалізації диференціації змісту навчального матеріалу за допомогою різних форм організації процесу навчання обдарованих учнів, що полягає у різних варіантах групування цієї категорії дітей для досягнення поставлених відповідних дидактичних цілей. Аналіз досліджень у цій області за останні роки дозволяє виокремити *основні форми* наступним чином:

2.1. Навчання обдарованих учнів повністю на загальному рівні середньої школи передбачає, у першу чергу, групування учнів за здібностями.

Ця система, як різновікова за групуванням, надає можливість обдарованим учням протягом навчального дня отримувати якісні знання у різних групах з різних предметів (постійне перегрупування як у середині класу, так і за межами), що на

думку американських дослідників значно підвищує рівень їх досягнень на подібних спеціальних заняттях (методика гнучкого темпу). Впровадження цього підходу знаходить поширення у педагогічній практиці вчителів штатів Міссурі, Пенсільванія, Техас тощо. Зазначимо, що така форма навчання обдарованих учнів, що передбачає гнучке групування у сфері загального шкільного навчального процесу сприяє ефективному задоволенню як академічних, так і емоційних потреб та гармонує з популярним у США принципом навчання «вільного від вікових очікувань» та концепцією обдарованості, як асинхронного розвитку (Л. Сільверман та інші).

2.2. Навчання обдарованих учнів у загальноосвітньому класі.

З метою розв'язання певних задач навчання учнів одного віку американські педагоги вважають за доцільне формування невеликих за чисельністю груп дітей у межах одного класу. Досліджуючи цю методику так званого «повного включення» К. Керні визначив принципи, що мають лежати в основі її використання у загальноосвітній школі:

- а) відповідність можливостей школи рівню розвитку обдарованих учнів;
- б) шанування індивідуальних відмінностей дітей (етнічних, інтелектуальних, емоційних тощо);
- в) унеможливлення дискримінації за віком;
- г) неприпустимість «експлуатації» обдарованих учнів учителем (примусова роль помічника вчителя під час підготовки та проведення навчальних занять).

Дослідники Б. Девлін, К. Уестберг віддають перевагу групуванню обдарованих учнів за принципом однорідності, оскільки, як свідчить педагогічний досвід, їх досягнення при цьому значно вищі. Інших учнів, на думку вчених, доцільно об'єднувати у змішані групи на чолі з більш встигаючими учнями (не обов'язково обдарованими). Віддаючи перевагу навчання обдарованих учнів у *кластерах*, тобто в однорідних групах спільного навчання, автори та прибічники цього підходу виходять з того, що задачі відповідного рівня складності дозволяють стимулювати потребу у кооперації учнів з високим рівнем здібностей. Кластер виступає у цьому випадку оптимальним методом залучення обдарованих учнів до роботи загальноосвітнього класу, створюючи для них необхідний комфортний стан, забезпечуючи прогрес тощо.

2.3. Навчання обдарованих учнів у спеціалізованих класах загальноосвітньої школи.

Групування обдарованих учнів у спеціалізовані класи у рамках загальноосвітньої школи передбачає їх спільне навчання протягом навчального дня (за винятком фізичної культури, малювання та деяких інших предметів). За рахунок використання прискореного проходження матеріалу навчальної програми (гнучкий темп), «ущільнення навчального плану» у рамках індивідуального підходу у спеціалізованому класі досягається ефективна диференціація змісту навчання. Зазначимо, що створення спеціальних класів у загальноосвітній школі, на думку американських педагогів, створює унікальні умови для диференціації навчальних програм та їх впровадження щодо ефективного розвитку обдарованих учнів. Разом з тим, певне занепокоєння викликає можливе ускладнення

відносин з іншими учнями, нагнітання атмосфери, не сприйняття певної елітарності та інтелектуалізму, особливо у підлітковому середовищі.

2.4. Навчання обдарованих учнів поза школою.

Базуючись на спеціальних програмах («пул-аут», «ресурсні кімнати»), система навчання обдарованих дітей поза школою в американській педагогічній практиці надає можливість учням, які навчаються у звичайному класі, відвідувати спеціальні заняття протягом декількох годин на тиждень (або на день) у домашніх, загальноосвітніх школах, окружних центрах обдарованих, що створюються для цієї категорії учнів цього шкільного округу. На думку американських дослідників (Д. Рензулі, Д. Уельн та ін.), переваги цієї методики полягають у наданні обдарованим учням знань високого рівня за диференційованими програмами, з урахуванням індивідуальних можливостей (у малих групах), сприятливого середовищі (корисне спілкування з іншими обдарованими учнями) та під керівництвом фахових, спеціально підготовлених учителів. У американських наукових педагогічних та психологічних колах «пул-аут» програми є предметом серйозних довготермінових досліджень. На переконання К. Роджерс, більш оптимальним є диференціація «пул-аут» програм за наступними напрямками: *загальний зміст освіти; певна область знань; формування навичок мислення; творчі або виконавчі здібності.*

Провідні дослідники акцентують увагу на перевагах «ресурсних кімнат» у наданні можливостей щодо розвитку творчого та критичного мислення обдарованих учнів, формування у них відчуття впевненості та незалежності, успішності у боротьбі з перфекціонізмом.

2.5. Менторство.

Особливою формою організації комплексної роботи з обдарованими учнями у рамках середньої школи є *менторство* (наставництво), що довгий час функціонує в американській педагогічній практиці. Накопичений досвід свідчить, що правильний вибір наставника, зумовлює успіх процесу навчання та становлення особистості обдарованої дитини, тому підготовка менторів ретельно здійснюється у рамках державної системи професійної освіти США. Менторство в американських школах традиційно здійснюється декількома напрямками:

- періодичне залучення до роботи з групою або окремими обдарованими учнями;
- систематична робота з малою групою або одним обдарованим над визначеним проектом протягом певного часу.

Досліджуючи менторство, американський педагог С. Бергер запропонував певні керівні принципи, що грають вирішальну роль у спілкуванні обдарованого учня з наставником:

- визначити конкретні потреби обдарованого учня;
- визначити з обдарованим учнем об'єктивну необхідність у наставнику;
- надати необхідні роз'яснення дитині, що взаємовідносини з наставником передбачають тісні, довгострокові контакти та особистісне зростання;

- виявити декілька кандидатур потенційних наставників (залишивши за учнем остаточне право вибору);
- з'ясувати, чи має наставник необхідний час та зацікавленість у здійсненні цієї роботи, його готовність поділитися навичками роботи, а також чи узгоджується стиль його роботи з тим, до чого звик учень;
- підготувати обдарованого учня до роботи з наставником, переконатися у його розумінні цілей таких взаємовідносин, користі, а також прав та відповідальності;
- контролювати процес наставництва, здійснювати відповідний моніторинг.

Наставник, на думку американського дослідника А. Бісланда, має не тільки допомагати розвиватися обдарованому учню, а й співпрацювати зі вчителями-предметниками модифікувати розпис навчальних занять, змінювати стратегію навчання, коригувати цілі навчальної програми, вдосконалювати процедуру оцінки знань тощо. Взаємодія з наставником дозволяє обдарованому учню більш чітко планувати майбутні кар'єрні досягнення, правильно визначати пріоритети у відповідності до довгострокових цілей, формувати власний позитивний образ, адекватну самооцінку, розвиток лідерських якостей, вмінь соціальної взаємодії, партнерства тощо. Необхідно підкреслити, що на думку американської педагогічної спільноти, використання менторської моделі сьогодні виступає одним з більш ефективних шляхів навчання та розвитку обдарованих учнів, формування у них необхідних життєвих компетентностей.

2.6. Академічні змагання.

Цікавою організаційною формою роботи з обдарованими дітьми є академічні змагання, що в останні роки набули поширення та особливої популярності серед обдарованих учнів американських шкіл в усіх штатах. Проведення систематичних, чітко спланованих та цікавих різноманітних змагань, конкурсів, вікторин має на меті пошук, виявлення та подальший розвиток інтелектуальної та креативної обдарованості, що змістовно закладається з вимог до учасників академічних змагань (оригінальність мислення, неординарність підходів, власне бачення шляхів розв'язання нетрадиційних задач тощо).

Віднесення академічних змагань до однієї з форм організації роботи з обдарованими учнями обґрунтовується тим, що в американській педагогічній практиці велика увага приділяється процесу підготовки учнів до цих змагань, що полягає у опануванні додаткових знань, проведенню спеціальних занять творчого характеру, тренінгів, відповідних наукових та психологічних консультацій тощо під керівництвом високо кваліфікованих учителів, учених та наставників.

2.7. Навчання учнів у спеціалізованих навчальних закладах.

Виходячи з того, що рівень розвитку здібностей дітей у навчальному закладі такого типу не однаковий, американські педагоги запропонували та реалізують схему *індивідуальних швидкостей руху* за окремими навчальними предметами. За такого підходу (в організаційному плані достатньо складний) учні мають гнучкі можливості випереджати навчальну шкільну програму, поглиблюючи знання за індивідуальним графіком та виявляючи власні сильні сторони. Спеціалізовані навчальні заклади ефек-

тивно функціонують у Бостоні, Нью-Йорку, Чикаго тощо. За означеними підходами здійснюють власну діяльність й спеціальні літні школи та курси для обдарованих учнів при університетах штатів Вірджинія, Каліфорнія, Північна Кароліна тощо.

3. Диференціація методів навчання обдарованих учнів.

Зазначимо, що ефективність процесу навчання обдарованих учнів на основі диференціації змісту навчального матеріалу у межах певних організаційних форм можлива при умові впровадження відповідних методів навчання. Аналіз педагогічної практики свідчить, що більший практичний та дослідницький інтерес в американському освітньому середовищі викликають наступні методичні підходи:

3.1. Методика «ущільнення» навчального плану.

Сутність цієї методики полягає у модифікації та модернізації навчального матеріалу базової шкільної програми з метою вивільнення часу, необхідного для інтенсивного розвитку здібностей обдарованих учнів за схемою підвищення рівня складності та прискорення процесу навчання, що у цьому випадку включає:

- визначення конкретних цілей та результатів певних етапів навчання;
- визначення груп учнів, що досягли або здатні досягти необхідних планових результатів навчання за більш короткий час у порівнянні з однолітками;
- використання пакетів методів, що стимулюють більш раціональне використання часу обдарованими учнями.

Проведені відповідні дослідження на основі порівняльного аналізу, спостереження, тестування дозволяють американським науковцям, педагогам стверджувати про ефективність використання методики «ущільнення» як однієї з умов інтенсифікації процесу навчання обдарованих учнів на рівні середньої школи.

3.2. Методичний блок «гнучкого темпу».

Для обдарованих учнів даний підхід являє собою своєрідну навчальну акселерацію, яка полягає у прискореному проходженні навчального матеріалу, що виражається у просуванні учня до більш складних знань або наближенню знань підвищеного рівня складності до самого учня.

«Гнучкий темп» забезпечується відповідними методами, що дослідники класифікують у більшості наступним чином:

а) метод «випереджального стрибка» – полягає у більш ранньому, по відношенню до однолітків, вступу до школи або переводу учня через один чи більше класів, або вступ до коледжу раніше загальноприйнятого віку. Ця методика виправдовується лише для тих обдарованих дітей, в яких соціальний, емоційний та фізичний розвиток протікає нормально, у відповідності до віку;

б) метод «ущільнення курсів» – передбачає об'єднання декількох навчальних курсів разом у межах одного семестру;

в) метод сталого прогресу – забезпечується безперервним послідовним навчанням з просуванням до більш високого рівня знань в міру опанування обдарованим учнем змістом, уміннями та формуванням необхідних навичок;

г) метод «просунутого навчання» – полягає в опануванні складних навчальних курсів, що традиційно вивчаються у наступних за рівнем класах або коледжах;

д) метод паралельного навчання – надає можливість обдарованому учню проходити навчання одночасно на двох різних ступенях: середня – старша школа, або старша школа – коледж тощо);

е) метод екстернату – передбачає отримання сертифікату майстерності на підставі позитивного складання іспитів за курс середньої школи при самостійному вивченні відповідного програмного матеріалу.

Необхідно підкреслити, що реалізація методики «гнучкого темпу» в американській середній школі можлива як на рівні предметів шкільного курсу, так індивідуального навчального плану окремих учнів. При цьому надана можливість просування обдарованим учням власним темпом навчання забезпечується модернізацією змісту та вдосконаленням управління навчальним процесом у школі, що передбачає гнучке планування навчального часу, комп'ютеризацію збору та систематизації необхідної інформаційно-статистичної інформації, моніторинг прогресування обдарованих школярів тощо. У практиці американських шкіл (штати Джорджія, Колорадо, Мічиган, Нью-Йорк тощо) має місце групування окремих предметів у загальношкільні блоки (математичний, літературний тощо), або ділення змісту окремих предметів на блоки, що вивчаються, як окремі предмети («вертикальний» навчальний план). Такий підхід дозволяє долати ускладнення, пов'язані з традиційним розписом шкільних занять при реалізації методики «гнучкого темпу» та забезпечує більш сприятливі можливості розвитку обдарованих учнів у рамках цього підходу.

3.3. Методика (модель) незалежного навчання.

Виникнення цієї моделі, що на теоретичній основі гармонізує з моделлю збагачуючого шкільного навчання (Д. Рензулі, С. Райс) та моделлю автономного навчання (Д. Бетс), пов'язано з послідовним удосконаленням блоку курсів саморозвитку учнів у середній школі. Реалізуючи мету означеного підходу, що полягає у розвитку в обдарованих учнів навичок критичного сприймання світу та вчення як відкриття нового, американські педагоги дотримуються вимог сформованої у практиці середньої школи так званої «структури у поєднанні зі свободою». Якщо структура є чітко визначеними напрямками діяльності, має конкретні цілі, вимоги та сприятливий психологічний фон, то свобода надає обдарованим учням робити вибір та приймати помірковані рішення з різних питань навчання.

Американська модель незалежного навчання дозволяє обдарованим учням досліджувати цікаві для них проблеми, протягом декількох семестрів, спочатку оцінивши власні здібності, стиль вчення, технології розв'язання відповідних різноманітних задач у потрібних для них областях знань, а потім – здійснення цілеспрямованої діяльності щодо реалізації власного *індивідуального навчального проекту*.

Перевага цієї методики, що виступає складовою загальної концепції збагачуючого шкільного навчання, полягає у тому, що учні виступають на першому етапі у ролі актив-

них суб'єктів процесу власної діагностики, а на другому – модифікації навчального процесу у відповідності до виявлених власних можливостей, інтересів тощо.

Д. Рензуллі та інші дослідники, підкреслюючи наявні позитиви проектів індивідуального навчання, (що полягають у підтримці особистої точки зору обдарованих учнів, їх нахилів та інтересів, стимулювання використання знань просунутого рівня, спираючись на методологію у дослідницькій діяльності цієї категорії учнів, оцінки результатів, з точки зору, можливості їх реальної оцінки) акцентують увагу на вагомості та перспективності незалежного навчання.

Поділяючи висновки американських учених та педагогів можна стверджувати, що глибока диференціація змісту навчальних програм у відповідності з особливостями різних типів обдарованості дітей, а також використання різних інноваційних форм та методів навчання, диференційованого характеру, при високій кваліфікації спеціально підготовлених вчителів, забезпечує ефективність цілеспрямованої діяльності з навчання та розвитку обдарованих учнів.

Необхідно підкреслити, що у Сполучених Штатах налагоджена взаємозв'язана та взаємодоповнююча державно-громадська система діяльності щодо сприяння розвитку обдарованих дітей, до основних елементів якої відносять: сім'ю, школи державного та приватного статусу, позашкільні установи, громадські об'єднання, асоціації тощо. Разом з тим, встановлено тісні робочі стосунки між Департаментом освіти США, Національним комітетом обдарованості, місцевими органами влади та освіти, університетами штатів, коледжів, національними науковими центрами дослідження проблеми обдарованості, національними асоціаціями у сфері освіти обдарованих дітей тощо.

Останнім часом поширюється мережа наукових центрів досліджень в області навчання обдарованих дітей при університетах штатів Індіана, Коннектикут, Каліфорнія, Флорида та інших. Друкуються спеціальні наукові журнали з цієї проблематики («Gifted Child Today», «Gifted Education International», «Educational Researcher» тощо), постійно зростає число наукових публікацій з цієї теми. Заслугує на увагу цілеспрямована державна політика у сфері освіти та розвитку обдарованості. Прийняття національних програм стратегічного розвитку освіти США у XXI столітті ставить за мету, створення нового покоління американських шкіл (за планом – кращих у світі), де будуть створені сприятливі умови щодо навчання та розвитку особистості, її здібностей та обдарованості. Необхідно підкреслити також, що у межах держави постійно реалізуються різноманітні цікаві інноваційні проекти та ініціативи: Державні школи Вашингтона для XXI століття, Коаліція шкіл Т. Сайзера, Школи прискореного навчання Г. Левина, Школа «Сатурн» Майбутнього Дня (м. Сан-Пауло), Модельна Школа Завтрашнього Дня (м. Льюїсвіль тощо).

Необхідно зазначити також, що американська система діяльності щодо пошуку, виявлення, розвитку та комплексної підтримки обдарованих учнів, на рівні середньої освіти, сьогодні ефективно працює і, повному обсязі, забезпечується фінансово та матеріально бюджетами всіх рівнів, приватними спонсорами, позитивно сприймається

суспільством та знаходить логічне продовження при подальшому навчанні молоді у коледжах, інститутах та університетах.

Разом з тим, американська школа на цьому шляху стикається з певними труднощами, протиріччями та проблемами, до основних необхідно віднести: знаходження раціонального суміщення між підвищенням загального рівня освіти учнів та спеціальною цілеспрямованою підготовкою обдарованих; визначення більш оптимальних форм та методів розвитку обдарованих учнів з урахуванням типу обдарованості та їх індивідуальних особливостей; встановлення необхідної відповідності між рівнем розумового навантаження та потенціалом психологічних та фізичних можливостей цієї категорії дітей; знаходження більш оптимального балансу між спеціальним і загальним блоками програми навчання обдарованих учнів; створення позитивного навчального середовища для обдарованих учнів, без загострення відносин з однолітками; уникнення при відборі обдарованих учнів підміни реальних високих здібностей соціальними можливостями сімей тощо.

Наявність цих та інших проблем ефективного навчання та розвитку обдарованих учнів зумовлює подальшу активну розробку цього важливого напрямку як у теоретичній площині, так і експериментально-дослідницькій діяльності.

Підсумовуючи викладене можна зазначити, що накопичений багаторічний досвід роботи з обдарованими дітьми у Сполучених Штатах Америки значний і заслуговує на увагу.

Таким чином, розглянуті вище питання також перспективні для української педагогічної практики. Є інноваційними підходи американських педагогів щодо комплексної діагностики обдарованості, впровадження ефективних шляхів диференціації змісту, форм, методів навчання обдарованих учнів, розробка та реалізація різноманітних гнучких й особистісно орієнтованих програм, система підготовки кваліфікованих учителів до роботи з цією категорією дітей, використання спеціалізованих програм педагогічного наставництва, створення відповідного позитивного навчального середовища тощо.

Системне вивчення, адаптування та використання американського досвіду роботи з обдарованими учнями у системі загальної середньої освіти України, на нашу думку, сприятиме її подальшому інноваційному розвитку.

Використані літературні джерела

1. Аксенова Э. А. Инновационные подходы к обучению одаренных детей за рубежом. // Интернет-журнал «Эйдос», 2007 г.
2. Воробьев Н. Е., Бабашев А. Э. Школьное образование в США и Западной Европе. / Н. Е. Воробьев, А. Э. Бабашев. – Луганск, 2004 г.
3. Вульфсон Б. Л., Малькова З, А. Сравнительная педагогика. Учебное пособие для университетов, институтов повышения квалификации работников образования//Академия социальных и педагогических наук. – Воронеж, 1996 г.

4. Вульфсон Б. Л. Сравнительная педагогика: история и современные проблемы. – М.: Изд-во УРАО, 2003 г.
5. Джурицкий А. Н. История педагогики: Учебное пособие для студентов вузов// М.: Владос. 1999 г.
6. Karnes F.A., Stephens K. Gifted education and legal issues // International Handbook on Giftedness. Part Two / Ed by L. Shavinina. Springer, 2009.
7. Ковальова В. Ф. Розвиток творчих здібностей дітей/ В. Ф. Ковальова // Обдарована дитина. 2005 г.
8. Лейтес Н. С. Возрастная одаренность школьников. Учеб. Пособие для студентов вузов.
9. Matthews D.J. How do get to Carnegie Hall? Gifted education in New York City // International Handbook on Giftedness. Part Two / Ed. by L. Shavinina. Springer
10. Малькова З.А. Научные поиски решения актуальных проблем обучения и воспитания учащихся в США / В кн. Развитие современной педагогической науки в зарубежных странах / Под ред. Б.Л. Вульфсона, З.А. Мальковой, Н.М. Воскресенской – М., 2003 г.
11. Пилипповский В. Я. Поиски новой модели школьного образования в США//Педагогика. – 1996 г.
12. <http://www.gifted.org> – Gifted Child Society (USA).
13. <http://www.ed.gov> – Министерство образования США.
14. <http://www.aol.com> – Калифорнийская Ассоциация для одаренных детей.
15. <http://www.nags.org> – National Association for Gifted Children (USA), общественная организация, объединяющая педагогов и родителей в их стремлении реализовывать различные типы активности, учитывающие уникальные потребности талантливой и одаренной молодежи.
16. <http://www.edweek.org> – Education Week on the Wed, общие материалы по проблемам одаренных, подборка публикаций, полезные ссылки.
17. <http://www.gifted.org> – Gifted Child Society (USA).
18. <http://www.ed.gov> – Министерство образования США.
19. <http://www.ourworld.comnpuserve.com> – сервер, поддерживающий общение.